M. IDENBURG-
VAN DE POLL

De vlag moet blijven staan!

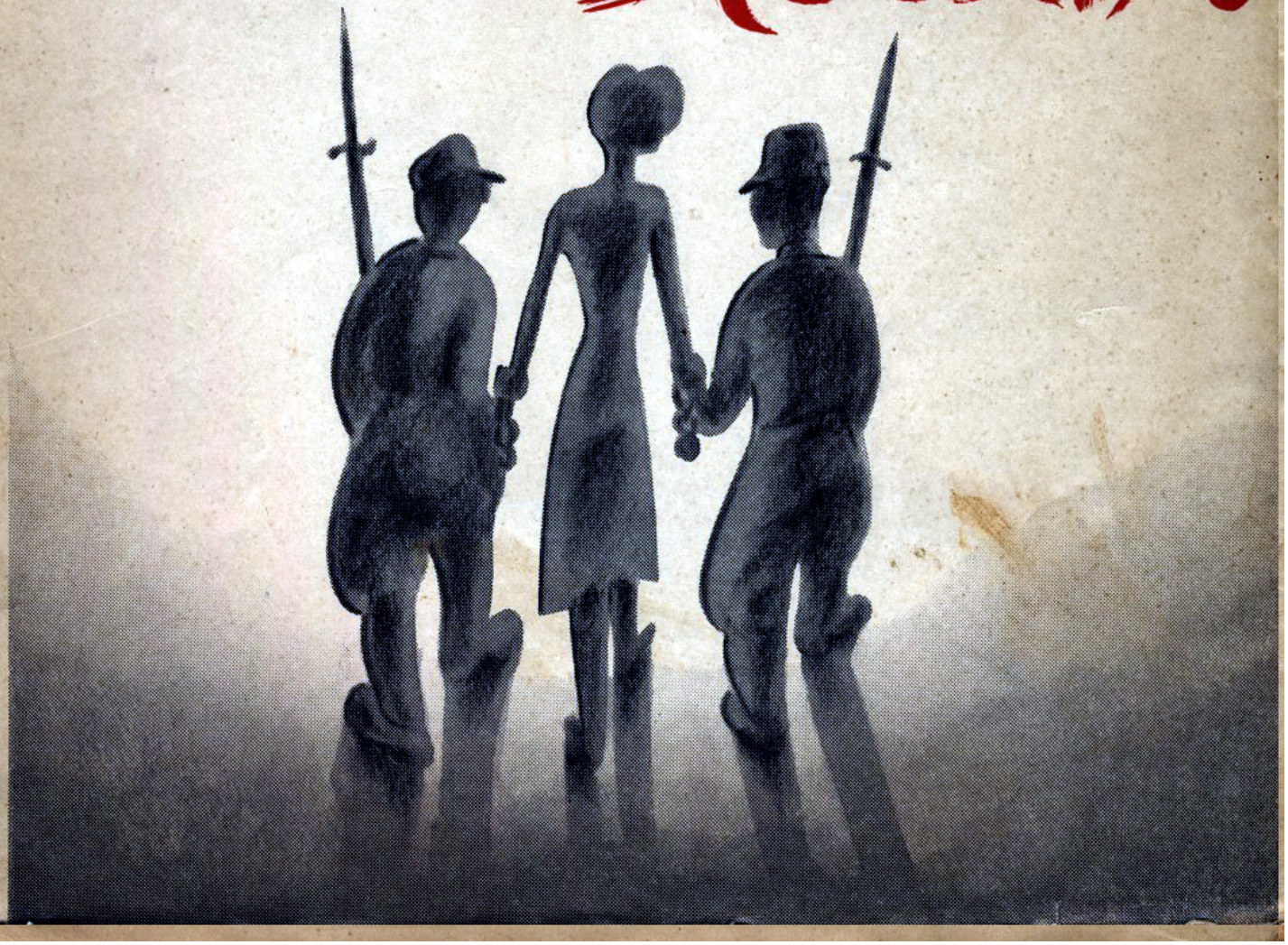

DE VLAG MOET BLIJVEN STAAN!

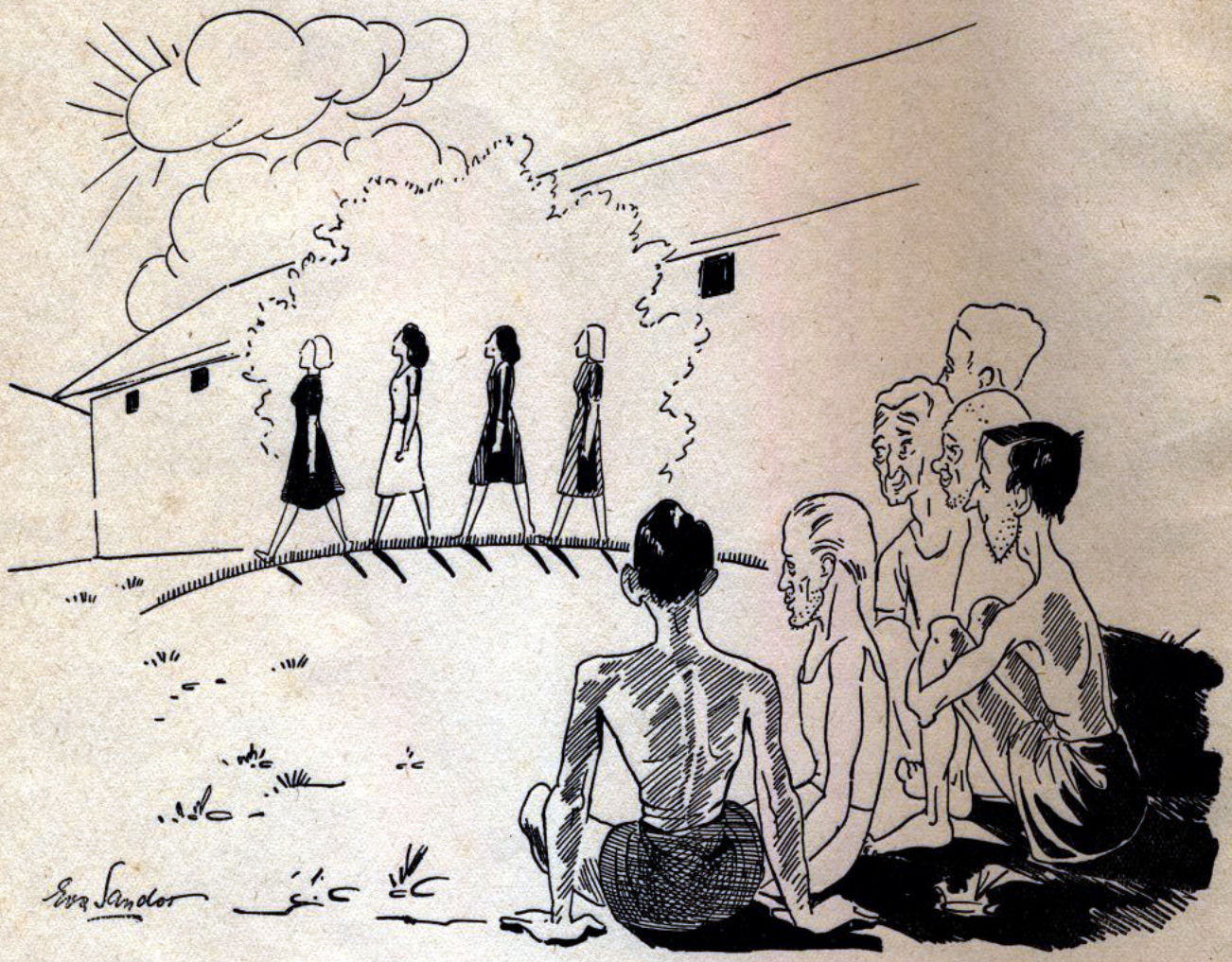
Eva Sandor

M. IDENBURG-VAN DE POLL

DE VLAG MOET BLIJVEN STAAN !

N.V. UITGEVERIJ W. VAN HOEVE • 's-GRAVENHAGE

TER INTRODUCTIE

NEDERLAND heeft een gebrek aan medeleven met het bezettingsleed in Indië vertoond, waarvan het nauwelijks de ontgoochelende uitwerking op de slachtoffers van de Japanse terreur kan beseffen. De gunstigste verklaring, die daarvoor is te vinden is, dat Nederland te zeer vervuld en vermoeid was van eigen ervaring en ellende.

Nu ons volk zich geleidelijk aan weer begint op te richten, voldoe ik gaarne aan het verzoek van de uitgever van dit boekje, enige woorden ter introductie ervan te schrijven. Ik doe dit enkel om te getuigen, hoe verrassend juist deze weinige schetsjes de geest weerspiegelen, die met name de Nederlandse vrouw gedurende de Japanse tijd in Indië heeft bezield en waarvan ik na mijn terugkeer in Indië eind October 1945 talloze mannen met grote eerbied heb horen spreken. Aan enigerlei litteraire introductie of toelichting hebben deze schetsjes geen behoefte. Daarvoor zijn ze in hun pretentieloosheid te direct en te volkomen voor zichzelf sprekend. Maar daarom niet minder pakkend. In enkele flitsen, die als momentopnamen zijn, geven zij een, als reeds gezegd, verrassend scherp beeld van heel het Japanse regiem, dat het Westen trachtte te kleineren door de vernedering van de Nederlandse vrouw. En van geheel de prachtige geestkracht, waarmee de Nederlandse vrouw deze aanslag weerstond en over de Nipponse bruut triomfeerde.

Er staat in dit boekje geen enkele klacht. Maar op geen enkele bladzijde ontbreekt de gouden glans van de humor. En toch ververzwijgt het niet, hoe nameloos er in de Indische vrouwenkampen geleden is. In geen uitgebreid en gedetailleerd bezettingsverhaal werd zo zuiver en simpel het leed geadeld tot dankbaarheid en verblijdenis.

„Je wist, dat de geest sterker is dan het lichaam en dat gaf een gevoel van blijdschap en bevrijding."
Dit ongekunstelde, oprechte boekje is een aangrijpend monument voor de Nederlandse vrouw in Japans bezet Indië. Gaan andere Nederlandse vrouwen er zich ook een bouwen in het nieuwe Indonesië?

P. A. KERSTENS

5 MAART 1942. De Japanners trekken Batavia binnen. De Nederlands-Indische troepen zijn twee dagen tevoren weggetrokken met achterlating van een paar Compagnieën Stadswacht, die de opdracht hebben gekregen om de orde te bewaren, totdat de nieuwe bezetter deze taak zal overnemen. Zij zijn geconcentreerd bij een bepaalde Europese woonwijk van Batavia, waar de Europese vrouwen, wier mannen in militaire dienst zijn of met de Regering zijn overgeplaatst naar Bandoeng, zoveel mogelijk zijn samengebracht. De Stadswachters staan volgens een afspraak met de voorhoede van de oprukkende Japanse macht in hun eigen groene uniform, maar met witte handdoeken om de hals.
In hun gelederen heerst een ongewoon zwijgen; de meesten van hen hebben afscheid genomen van hun vrouw en kinderen met de gedachte dat zij Batavia zouden verdedigen; nu is hun opgedragen te wachten en zich over te geven.
Op enkele punten van de stad komen zij nog in actie tegen rovers en rampokkers, die van de gelegenheid gebruik willen maken een goede slag te slaan.
Dan komt het einde en hun gevangenschap.

9 Maart 1942. Door de ochtendradio komt het bericht van de legercommandant, dat Bandoeng is overgegeven aan de Japanners, dat aan de andere troepencommandanten ook de raad wordt gegeven de strijd tegen de Japanners te staken: de overmacht is tè groot. Tegenover onze regimenten staan Japanse divisie's; onze vliegtuigen hebben zich letterlijk opgevlogen bij de Japanse landing.
Het bericht van de legercommandant klinkt in de Europese wijk van Batavia, in een stad, welke in hoofdzaak door vrouwen is bevolkt: Bataviase vrouwen, wier mannen weg zijn en vrouwen uit alle delen van de buitengewesten, die bij vrienden, kennissen en zelfs ook bij vreemden zijn ingetrokken om de laatste phase van het drama niet mee te maken in de onbeschermdheid van de buitenposten, maar in de grote stad Batavia, die tot op het laatst de magische kracht had van het centrum van de Regering.

Er is nog een ontroerend ogenblik: na de capitulatie klinkt nog voor het laatst het Wilhelmus door de radio. De leider van de Nederlandse omroep heeft dit met zijn leven moeten betalen.
Batavia wordt overstroomd door korte, brede, krombenige soldaten, met lelijke, besmeurde geelbruine uniformen, kleine petjes met oorflappen, die belachelijk zouden zijn, wanneer zij niet de gezichten van humorloze strakke hardheid omlijstten.
Duizenden Indonesiërs lopen met papieren vlaggetjes met rode bal: de nieuwe meester is gekomen.
Toch is er nog humor. Wij Europese vrouwen kunnen met de beste wil van de wereld niet onder de indruk komen van de macht en de kracht van het Japanse Leger.
Ik schrijf dit met hoofdletters, omdat dit leger zich zelf met hoofdletters schrijft. De onmiddellijk ingezette efficient georganiseerde legerpropaganda wil ieder laten geloven, dat nu het grootste en machtigste verschijnsel ter wereld „het Japanse Leger" zich in Indië heeft gemanifesteerd.
Het eerste wat Europeanen daarvan merken, is, dat hun fietsen worden gestolen en dat hun polshorloges en vulpennen worden afgenomen.
Voor de kleine kinderen is het een pretje: in groten getale begeleiden zij deze vreemde kleine mannetjes op autopeds.

Het begin van het Japanse regime in Batavia valt mee. Er is geen sprake van de gruwelijke uitspattingen en wreedheden, waarvan men gehoord heeft in Manchukwo en China. Een onverbiddelijke zwaard- en vuistdicipline houdt, althans in Batavia, de doorgewinterde stormtroepen in bedwang. De Japanse Kempei, de militaire politie, waakt voor de orde.
Een Japans soldaat, die een Europese vrouw aanrandt, wordt standrechtelijk doodgeschoten. Inderdaad, het valt mee.
Zo ook de volgende weken.
Natuurlijk worden auto's in beslag genomen en huizen gevorderd, maar er gebeuren geen wandaden.

Dan, na twee maanden, begint de internering op grote schaal van de mannen. Zij worden 's morgens door Japanse en Indonesische politieambtenaren opgehaald en de gevangenissen raken overvuld: Batavia wordt een stad van vrouwen.
De Japanse druk door propaganda onder de Indonesiërs en politietoezicht op Europeanen neemt steeds toe.
Dan slaat eensklaps de Kempei toe.
Wie de Kempei of de Gestapo niet heeft meegemaakt, kan zich moeilijk voorstellen wat dit betekent.
De Kempei wordt door Japanners evenzeer gevreesd als door anderen. Het is een corps, dat wordt geselecteerd uit het Japanse leger, naar normen van physieke kracht, hardheid en consequente dienstuitoefening. Een soldaat van de Kempei kan een kolonel van het Japanse leger op straat arresteren, wanneer deze zich naar zijn mening niet gedraagt, zoals een Japans kolonel betaamt. De onderzoekingsmethoden van de Kempei zijn uiterst hardvochtig.
Ieder getraind Kempeiman weet, hoe hij een mens dagen lang kan martelen zonder hem te doden.
Waarom de Kempei toeslaat in Juni en Juli 1942, weet niemand. Het kan zijn, dat het niets anders is dan een tevoren beraamd plan om de resten van de Europese maatschappij te vernietigen. Het kan ook zijn, dat dit politionele lichaam, dat zijn grootste kracht vindt in een vooropgesteld wantrouwen tegen ieder en alles, uit routine de mogelijke sporen volgt, welke misschien kunnen leiden tot ontdekking van illegale actie.
Er begint een aantal onderzoeken en processen. Een daarvan is een onderzoek tegen vrouwen uit vooraanstaande Europese kringen. Het doel is om bekentenissen los te krijgen over een georganiseerde spionnageactie, waaraan deze vrouwen zouden deelnemen.
Dit proces begint met de gevangenneming van een vrouw, die werkte in dienst van de Japanners. Onder de martelingen van de Kempei laat zij er zich toe bewegen een aantal namen op te geven. Dan begint een onderzoek tegen de opgegeven vrouwen en dit wordt met ongebreidelde wreedheid en ruwheid uitgevoerd.

De methoden van de Kempei worden hier niet beschreven: zij overtreffen in ieder opzicht de fantasie van een normaal mens. Eén ding staat vast: het doel van de Kempei is niet bereikt. De gevangen genomen vrouwen verraden niets en niemand.
Ten slotte blijft voor de Kempei na weken en maanden onderzoek niets anders over dan enkele gezochte aanklachten over het clandestiene luisteren naar de buitenlandse radio en het verspreiden van nieuwsberichten. Dit gaven de vrouwen zelf toe en verder zwegen zij. Dit idee om het luisteren te bekennen ontstond in het zoekend brein van één van de zwaar gemartelde mannen, die tegelijkertijd, zij het om enigszins andere redenen was gevangen genomen, en gedurende het verhoor begrip had gekregen van de ernst van het vrouwenproces. Met volkomen opoffering van zich zelf legde hij een verband tussen zijn zaak en die van de vrouwen, waarbij hij deze laatste ophing aan door hem zgn. doorgegeven nieuwsberichten. Dit had hem het leven kunnen kosten, maar hij redde de vrouwen en daardoor wellicht vele anderen.
De nieuwe aanklacht tegen de vrouwen resulteerde in een gezamenlijke gevangenschap in één van de gebouwen van de Kempei, het voormalige Franse Consulaat Generaal.
De Kempei had drie gebouwen: in de eerste plaats de Rechtshogeschool, waar het Instituut zelf zetelde. Daarin waren getraliede cellen aangebracht voor mensen, die nog dagelijks onder direct verhoor stonden.
In de tweede plaats een tegenover dit gebouw gelegen politiepost, waarvan de cellen gebruikt werden voor een gelijke categorie mensen en voor gewone misdadigers van allerlei soort en landaard.
Het Franse Consulaat Generaal werd gebruikt voor mensen, die na hun verhoor, in afwachting van een veroordeling, werden aangehouden. De beschrijving van deze plaatsen zou een afzonderlijk boekwerk vereisen.
De hiervolgende schetsen geven enkele momenten uit het verblijf in deze Kempeigevangenissen.

HET BEGIN

„DAAR staan een paar Jappen!"
We zaten te ontbijten, toen een van de kinderen dit zei. Wij waren met ons achten in huis, d.w.z. mijn beide kinderen — mijn man was geinterneerd — twee logé's uit Makassar, beiden weduwe, en een mevrouw uit Sumatra met twee kleine kinderen. Er waren toen veel vrouwen uit alle delen van Indië, die naar Batavia waren gekomen en in Bataviase gezinnen waren ondergebracht.
Het was Juli 1942. Na de overgave waren de meeste mannen geinterneerd. Direct al de eerste week. 11 Mei werd een grote razzia gehouden en eind Juni werden de laatsten, die niet officieel hun werk door moesten zetten, ook opgepakt. Vele vrouwen trokken bij elkaar in, ook al omdat de Jappen de grootste en mooiste huizen dadelijk bezetten.
„Blijven jullie zitten, ik ga wel eens kijken", zei ik.
Op de voorgalerij stonden twee Jappen te spelen met ons kleinste logéetje, dat allervriendelijkst uit de box naar hen kraaide.
Eén was in het grauwgele uniform van een Japans officier, de ander droeg een slechtzittend wit pakje; beiden natuurlijk met kaal geknipte hoofden.
Ze vroegen mijn naam en zeiden toen, dat ik in de auto moest stappen, vóór, naast de chauffeur.
Voordat ik mij goed en wel realiseerde wat er gebeurde, reden wij het erf af, zonder dat ik afscheid had genomen of zelfs maar naar de kinderen had gewuifd. Ik had geen idee wat me boven het hoofd hing: zeker niet dat deze tocht een afscheid voor goed van mijn huis zou betekenen en een scheiding voor vele maanden van mijn kinderen.
Onderweg reed ik een vriendin voorbij, die zwoegend achter een grote bakfiets zat, volgeladen met blikjes en eetwaren voor de Austra-

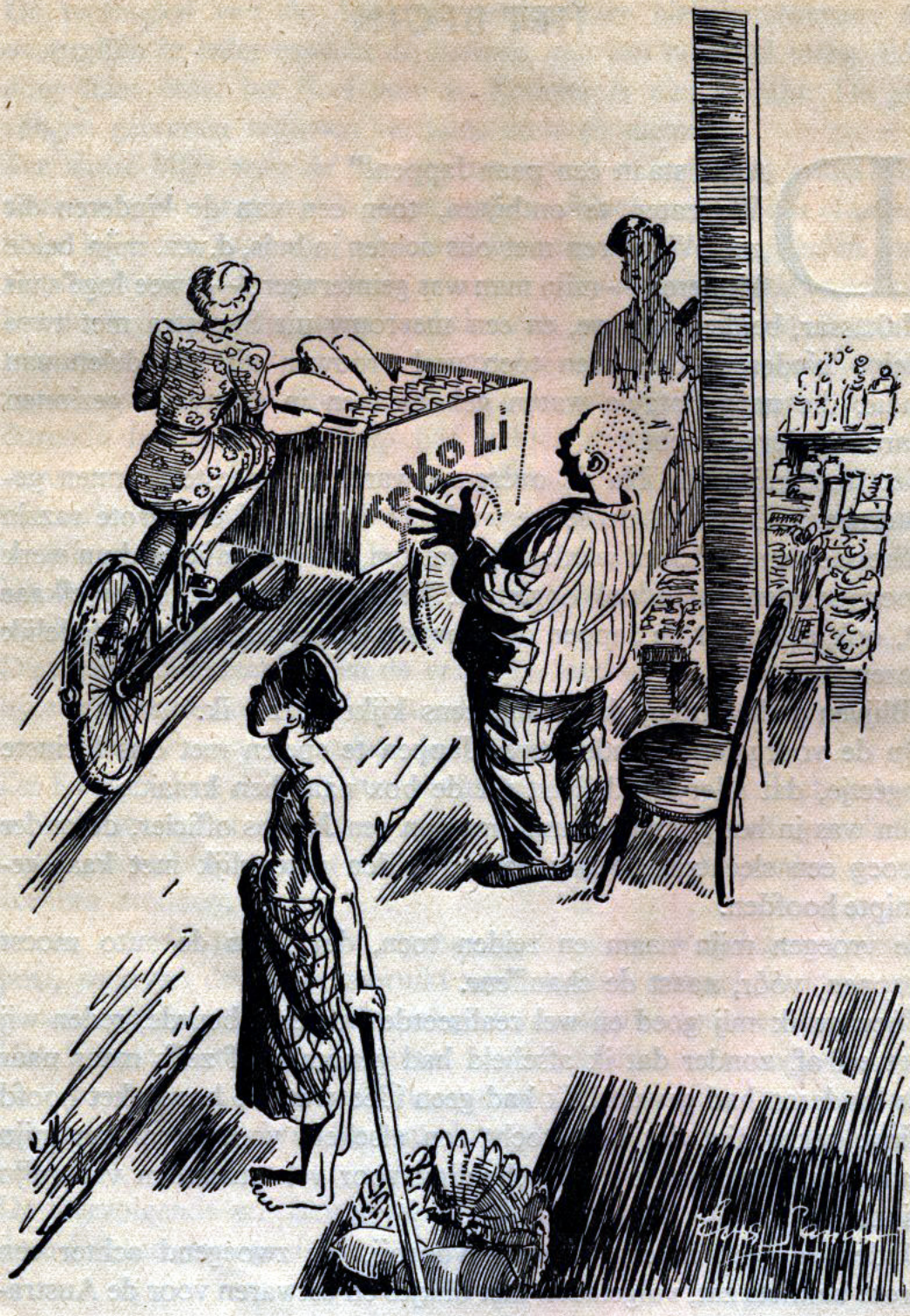

liërs, die in een gevangenis in de benedenstad zaten. Het was minstens 10 km rijden. Dat deed een groepje vrouwen geregeld. Sommigen gingen de huizen langs om blikjes op te halen en anderen brachten het naar de krijgsgevangenen. Dit gebeurde op de fiets, want niemand had meer een auto: de Jappen hadden onmiddellijk alle auto's in beslag genomen.
Mijn vriendin keek stomverbaasd, toen ze mij met Jappen in een auto zag zitten. We wuifden elkaar vrolijk toe.
De Jappen reden met mij naar het gebouw van de rechtshogeschool en nòg had ik niets in de gaten, tot ze mij in een kamer brachten... Er stond een groot bed in die kamer, met een donkerblauwe klamboe, ook stond er een tafel, waarachter een van mijn begeleiders, die tolk bleek te zijn, ging zitten.
Mij werd tegenover hem een stoel aangewezen.
De andere Jap bleef vlak bij mij staan.
Toen begon een verhoor en begreep ik het...
Het ging over een volkomen gefingeerde beschuldiging. Het onderwerp doet hier niet ter zake. Evenmin zal ik schrijven over de methode van verhoor! Mensen die deze verhoren hebben meegemaakt kunnen zich dit voorstellen; voor anderen is het niet nodig de details daarvan te weten.
Ik was een gevangene van de Kempetai, de Japanse Gestapo.
's Middags om een uur of vijf brachten de Jappen me naar een cel, de laatste van drie, waar reeds een Indisch mevrouwtje in zat. Deze cellen waren oorspronkelijk waarschijnlijk wachtkamers, doch bleken thans met zware houten balken en deuren met drie stel sloten tot cellen omgebouwd te zijn.
De beide andere cellen zaten tjokvol met mannen. Als ik voorbij moest komen, werd een schor Japans bevel geschreeuwd en dan moesten ze allen met hun gezicht naar de muur gaan zitten.
Ik heb, gedurende de dagen dat ik verhoord werd, één keer mogen baden, maar er stonden wel tien Jappen omheen, waardoor het bad niet die verfrissing gaf, waar ik op gehoopt had. Later wende ik ook daaraan, en ik troostte mij met de gedachte, dat je in Indië

nu eenmaal altijd kans hebt op kakkerlakken in de badkamers. Die zien je ook, dus waarom je dik te maken om een Jap?
Het eten was betrekkelijk goed, maar we kregen bijna niets te drinken: één sherryglas lauw water, als ik 's middags van het „verhoor" terugkwam.
Na vijf dagen brachten de Jappen me naar de politie-gevangenis op het Koningsplein.
Deze gevangenis stond onder de Indonesische politie, maar de Jap en vooral de Kempei-Jap, had er steeds vrije toegang. Vóór de oorlog was het gebouwtje met veertien cellen een plaats, waar de dagelijks opgepakte boeven en boefjes, nachtvlinders e.d. voorwaardelijk opgeborgen werden tot ze verhoord werden. Nu werden er in geborgen alle verdachten, die de Kempei-tai met martelen verhoord had en waar ze mee „klaar" was, plus alle schorrie-morrie, dat van straat opgeraapt werd en nieuwe Kempei-gevallen, waarvoor in de rechtshogeschool geen plaats was.

SENSATIE

HET gaf een hele opschudding in de rij van cellen: een Hollandse Mevrouw door de Kempei zelf binnen gebracht! Zolang de Jappen nog in de gevangenis waren, bleef het doodstil in alle cellen, maar niet zodra waren ze goed en wel weg, of de herrie begon. Het was een geschreeuw en geroep; allen wilden weten, wat er gebeurd was. De Indonesische politie was minstens even ontdaan en nieuwsgierig als de gevangenen zelf. Eén agent kwam direct met een klein watje en een bijna leeg flesje perubalsum, het laatste dat over was van de mooie E.H.B.O.-trommel, om mijn knie die vol grind zat — ik was bij het uitstappen van de auto nl. gestruikeld — schoon te maken.
De hele avond door had ik bezoek voor mijn cel, want de politie gaf aan alle Hollanders beurt om beurt even de kans om mij te bekijken.
Er was ook een Australisch soldaatje, dat al enige maanden daar zat, met een schattig ringbaardje. Met hem zat een Hollandse sergeant, die mij dadelijk zijn kostbaarste bezit, een badjas, bracht. Ik was nog altijd in dezelfde kleren, als waarin ik vijf dagen te voren door de Kempei weggehaald was.
Van een andere Hollander kreeg ik een handdoek, van een Indonesisch agent een kam, van een Chinees een klein spiegeltje en een Indonesiër bood me aan om zijn tandenborstel te lenen!
De Indonesiërs, die zelf een „behandeling" van de Kempei hadden ondergaan, waren ontzaglijk nieuwsgierig, wat mij precies overkomen was. Ze konden natuurlijk alleen mijn benen, gezicht en armen zien, en dat wekte hun sensatielust zo op, dat ze me gewoon stonden te bedelen, dat ik hun nog meer zou vertonen!
Om van hun kant mij een plezier te doen, toonden ze alle striemen en narigheden, die het dierbare Nippon hun aangedaan had. Een

grote Indonesiër was er bij, die altijd als hij maar even uit zijn cel was, vóór mijn cel kwam om vol verontwaardiging zijn rug van schouder tot knieholte te laten zien en dan van mij een dergelijke demonstratie bijwijze van tegenprestatie vroeg!

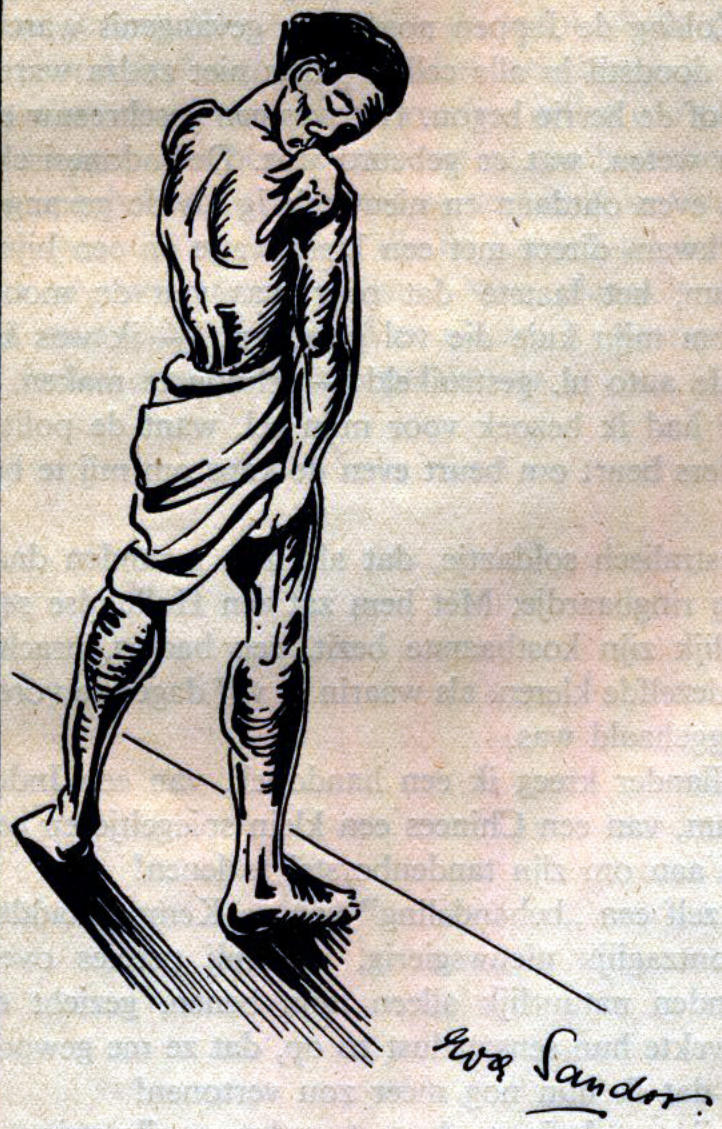

HET VERHAAL VAN DE ZES PASTOORS

„DE kleren maken de man", maar ook de Pastoor! Daar zijn we achter gekomen, toen we hoorden, dat tussen een honderdtal summier geklede mannen zes pastoors zaten, en wij met veel moeite te weten gekomen waren, wie van al die mannen de pastoors waren.
Waarom ons dat zo intrigeerde, weet ik niet. Maar het was een feit, dat we er erg nieuwsgierig naar waren.
Wij waren vijf dames, Kempei-tai-gevangenen. Door de Jappen werden we aangesproken met „perampoean", dat is het gewone maleise woord voor „vrouw", maar het is geen aanspreektitel. Ze dachten ons op die manier te beledigen. Maar wij schoten er altijd weer om in de lach, en dan begrepen zij niet, waarom die gekke vrouwen nu weer lachten!
We zaten opgesloten in de bediendenkamers, die omgebouwd waren tot gevangeniscellen, van het zgn. Franse Consulaat op het Koningsplein in Batavia.
In de eerste zes cellen zaten Japanse gevangenen. Wat die op hun kerfstok hadden, weet ik niet. Eén is er eens ter dood veroordeeld, en een ander tot zeven maanden gevangenisstraf. Deze laatste werd op dezelfde dag gevonnist als wij. Hij barstte in snikken uit, toen hij zijn vonnis hoorde!
Dan kwam een zgn. goedang, een groot hok, waarin de kleren, schoenen en verdere bezittingen van de gevangenen bewaard werden. Alles wat daarin ondergebracht werd, was minitieus opgeschreven, tot zelfs onze haarspelden toe. Deze hebben we, toen we vrij kwamen, ook eerlijk teruggekregen!
Dan kwam het badhok, met enige douches, en vervolgens een gelegenheid, die alle beschrijving tart.
Hieraan grensde de vrouwencel! We waren aanvankelijk met ons

vijven, maar toen de twaalfde kwam, werden we over twee hokken verdeeld.
Verderop volgden nog de cellen waar de mannen in opgepropt zaten. Alles door elkaar.
Vóór al die kamers liep een lange gang, waar dag en nacht een paar Jappen-bewakers langs sloften. Ik zeg „sloften", want de Japanner heeft een aparte sloffende loop. Hij tilt zijn voeten niet behoorlijk op. Voor ons was dit een voordeel, want je wist altijd of het een Jap was, die in aantocht was.
Onder onze medegevangenen zat van alles: Hollanders, Indonesiërs, Ambonezen, Chinezen, zelfs een paar Arabieren. Het waren de degelijkste en de slechtste mensen door elkaar: rampokkers, moordenaars, dieven, gevangenisdirecteuren, pastoors, ambtenaren, handelsmensen, schooljongens en studenten. De meesten waren alleen maar gekleed in ondergoed.
Het was voor ons een spel uit te zoeken en te raden, wat iedereen van zijn vak was. Dat lukte bijna nooit! Maar de pastoors waren voor ons net een zoekplaatje: „waar zijn de zes pastoors?"
De eerste maakte het ons gemakkelijk.
Hij kwam voor onze cel staan, stelde zich aan ons voor en zei toen tegen mij de mooiste en meest troostrijke woorden die men ooit kan horen, waardoor hij al de gruwelen en ellende, die ik doorstaan had, maakte tot iets, waarvoor ik dankbaar kon zijn. Ik was erg gelukkig toen.
De tweede pastoor bleek mijn man goed te kennen. Ik herinnerde me, toen hij zijn naam noemde nog een zeer waardig en plechtig geestelijke, in vol ornaat, die in Buitenzorg bij ons op bezoek was geweest, maar ik herkende hem in deze gebogen gestalte, in armzalige kleren niet terug. Hij fluisterde mij toe, dat hij voor ons bad en ook voor mijn man. Dat gaf troost en sterkte.
Wij wilden verder zelf uitzoeken, wie nog meer een pastoor was. We dachten de geestelijken aan de tonsuurs te zullen herkennen. Maar dat kon in dit geval niet, want alle mannen hadden minstens vier weken geen schaar of scheermes op hun hoofd of gezicht gehad;

Eva Sandor

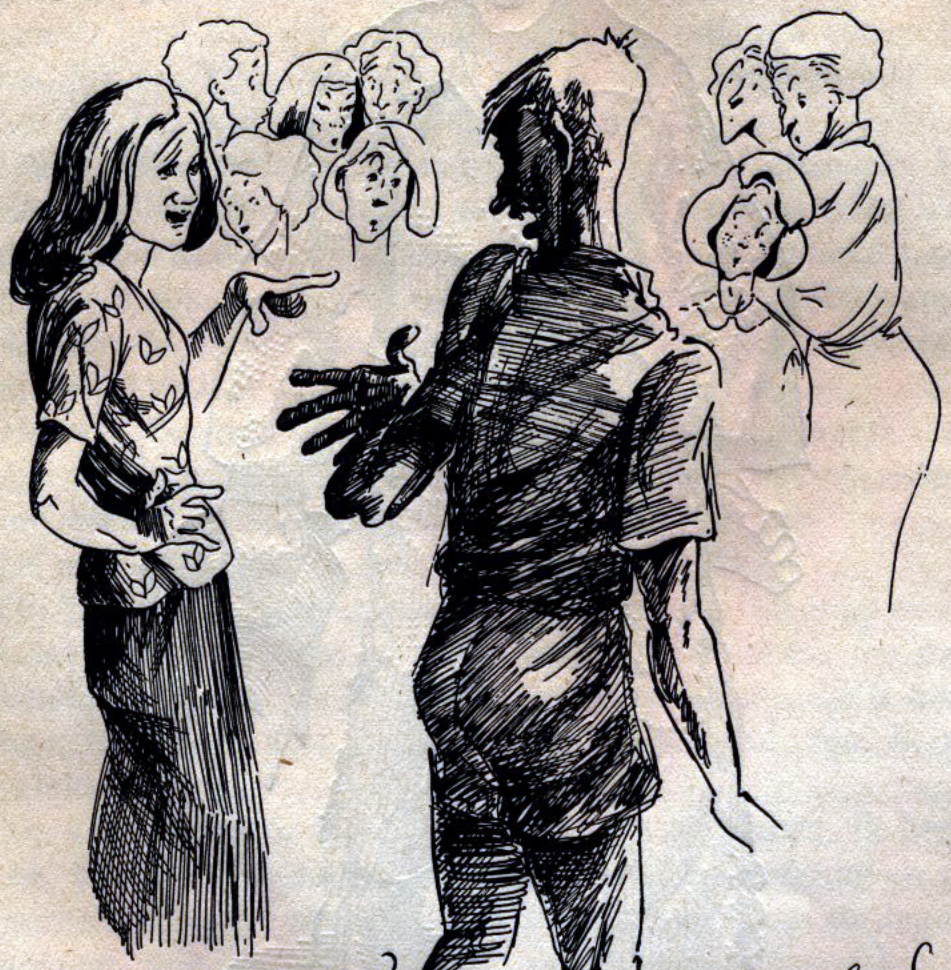

BENT U PASTOOR?

alles was dus overgroeid, zo ze al tonsuur zouden gehad hebben. We vroegen aan een rustig uitziend man: „Bent U pastoor?" De man was verontwaardigd. „Hoe komt U er bij, ik ben schoolmeester!" „O, neemt U ons niet kwalijk, maar we wilden zo graag weten wie de pastoors zijn."
Hij wees ons toen no 3 aan, die vlakbij stond.
We durfden verder niet ronduit vragen, bang, dat we weer zouden beledigen en zijn toen gaan „elimineren".
Dat was een leuk spel.
Zoals ik al vertelde, was het douches-hok en het hok, waar de zinken dozen 's morgens geledigd werden, naast onze cel. Daardoor kwam ieder geregeld langs ons en als men op elkaar moest wachten, hadden we nog wel eens gelegenheid een haastig fluistergesprek te voeren.
De Jap bleef liefst een beetje uit de buurt van dat ene hok, als het open moest worden gedaan, want het rook niet zó fris!
Als de mannen gingen baden, moesten ze zich dikwijls al in de gang uitkleden. Het was voor ons dan: „Baissez les yeux, mes filles!"
De lange van top tot teen getatoueerde was natuurlijk geen pastoor! Die viel uit.
De man, die een jacquetbroek droeg, ook niet; pastoors lopen niet in jacquet.
Maar die aardige oude heer in pyama? Dragen pastoors vrolijk gestreepte pyama's? Dat wisten we geen van allen. Toch hebben we één pastoor er onder uitgehaald aan zijn keurig verstelde kleren. Zo netjes doet een Indische echtgenote het niet. Deze leert het de baboe en dat wordt nooit erg precies. Die volkomen volgens de regelen der kunst ingezette stukken, moesten door de nonnen zijn gedaan! Het was zo, het was een pastoor!
Op een morgen was er grote commotie. Er kwamen veel Jappen binnen en de namen van de zes pastoors en van een gevangenis-directeur werden afgeroepen.
Dat betekende, dat ze die dag gevonnist zouden worden. Ze waren beschuldigd van anti-Nippon-propaganda. Ze hadden op hun scholen

Eva Sandor

in Djocja aan hun onderwijzers gezegd, dat ze voor de vrede moesten bidden!
Allen werden geboeid weggebracht. Wel hadden ze hun bovenkleren aan mogen trekken, en ze mochten schoenen aan.
We zaten in ongelooflijke spanning te wachten.
's Middags kwamen ze terug... Allen ter dood veroordeeld!
Ze hielden zich kranig, liepen rechtop, met ernstige, moedige gezichten.
Het was voor ons ontzettend.
Het was gewoonte, dat de ter dood veroordeelden 's avonds met de Japanse wakers in de tuin mochten lopen, met handboeien aan. Ook kregen ze wat te roken.
Wij, andere gevangenen, moesten zo'n dag binnen blijven. We zagen hen zitten, op de grond, onder de grote boom, midden in de tuin, met twee Kempei-Jappen er bij — heel rustig en beheerst.
Ze hebben toen aan de Jappen het Evangelie verteld.
Om 8 uur 's avonds was er altijd een zacht gefluit, dat van cel tot cel doorgegeven werd, als sein voor gemeenschappelijk gebed. Die avond was het gebed dieper en ernstiger dan ooit.
Niemand sliep die nacht en de wakers stonden zelfs toe, dat we zo nu en dan rechtop gingen zitten, wat anders nooit mocht.
De volgende morgen vroeg zouden de zeven mannen weggevoerd worden om geëxecuteerd te worden.
De wakers van de vorige avond waren er nog. Ze lieten meer toe dan anders.
De mannen kwamen allen afscheid nemen, allen waren moedig en troostten de medegevangenen.
De pastoor uit de verste cel stond bij iedere cel stil en zei een regel op van het mooiste couplet van ons Wilhelmus.
„Mijn schild en de betrouwen."
Zo ging hij langs iedere cel:
„De tyrannie verdrijven..."
De Jappen wisten niet dat hij ons troostte èn door een zegenbede èn door ons Wilhelmus.
Toen vertrokken ze. Het was bijna niet te dragen.

Tegen enen moesten wij baden. Ik kwam de cel uit en wie staan daar voor ons?
De zes pastoors! Gratie en levenslang!
Ik vloog de oude pastoor om zijn hals en wilde hem omhelzen, maar bedacht nog op het laatste moment: Je mag een pastoor niet zoenen! Maar we snikten van blijdschap.
De Paus had kort tevoren een heleboel millioen yen gegeven voor de Japanse krijgsgevangenen en uit dankbaarheid daarvoor kregen deze pastoors gratie.
De gevangenisdirecteur niet.
Hij ligt op Antjol.

SYMBOLEN

ZE waren met z'n vieren.
Onder zwaar Kempei-geleide werden ze van Madioen naar Batavia gebracht, om gevonnist te worden.
Ze werden bij ons in het hok gestopt; wij zaten al met ons vijven. 't Was vol, maar ongelooflijk gezellig, en wonder boven wonder mochten ze hun koffertje bij zich houden. Daar zat van alles in. We hebben gesmuld van pepermuntjes en zuurtjes.
Troel had een fel oranje jurk aan.
Het was immers 31 Augustus en met zo'n jurk kon je van je vaderlandse gevoelens blijk geven!
's Middags werden we gelucht.
De mannen zaten in het achterste gedeelte van de tuin. Zij mochten niet rondlopen, wij vrouwen wel.
Vier van ons zijn heel langzaam en plechtig van het uiterste eind van onze tuin gelopen naar de grens van waar we komen mochten, op een rij, in een rode jurk, een witte, een blauwe en Troel in haar oranje jurk: de vlag!
De mannen begrepen het en waren blij. Ze konden niet opstaan, want dan zouden de Jappen het ook begrepen hebben en zouden we afgeranseld zijn. Ons hart bonsde in onze kelen en onze knieën knikten, toen we weer veilig op onze plaats terug waren. Maar het symbool hadden we gegeven!
Plotseling was er grote opschudding, zelfs de Jappen werden opgewonden.
Een grote vlucht kraanvogels — je ziet ze bijna nooit in Batavia — vloog in een grote V over de gevangenis.
Het tweede symbool op Koninginnedag!
Vol goede moed verdwenen we weer in onze cellen.

SUZANNA

OP de deur van de badkamer — als men dat mooie woord durft te gebruiken voor het hok met een paar douches, waarin we ons met ons vijven tegelijk moesten baden — zat aan de binnenkant geen knip; wel was aan de buitenkant een sleutel.

Eén van de Japanse wakers was een grappenmaker. Hij gooide, als wij aan het baden waren, onverwachts de deur open, en als wij die weer gesloten hadden, draaide hij de sleutel aan de buitenkant om en liet ons dan een hele tijd in dat griebelig vieze hok wachten. Het was zijn idee van een grapje.

Eén van onze medegevangenen was een onderwijzer, een aardige sportieve man. Hij zag altijd kans om even zijn cel uit te komen, of wat te gaan drinken, als de andere mannen buiten in de tuin gelucht werden.

Eens kwam hij de badkamer binnen, toen wij juist allen stonden te douchen. De goede man schrok minstens even erg als wij.

's Middags stond hij even voor onze cel stil en fluisterde ons toe: „U moet het maar niet erg vinden, dames, maar ik heb thuis een plaat, „Suzanna im Bade", dus ik weet hoe het is."

Hij heette bij ons verder: „Suzanna".

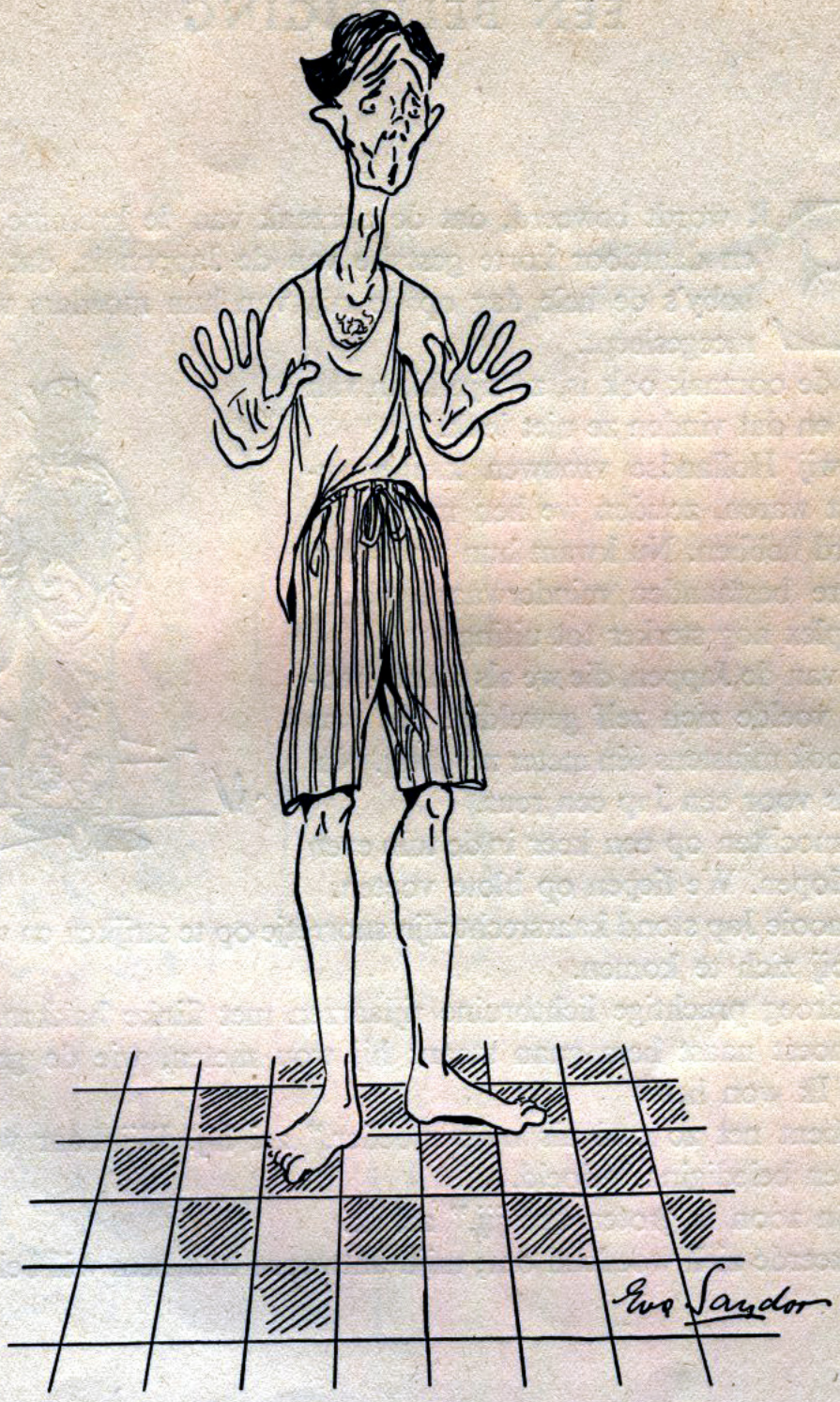
Eva Sandor

EEN BELEDIGING

ER wordt beweerd, dat de oorzaak van de kromme benen en daardoor korte gestalte van de Jappen is, dat ze als baby's de hele dag op de rug van hun moeders worden meegesleept.

Wat de oorzaak ook is, ze zijn klein van stuk en dat vinden ze niet leuk.

Als wij Hollandse vrouwen kleiner geweest waren, zouden we hen minder geergerd hebben. Nu kwam hun reeds van nature bestaanden minderwaardigheidscomplex nog sterker tot uiting.

Eén van de Jappen, die we als waker hadden, voelde zich zelf geweldig. Hij was dan ook minstens één meter zeventig. Nu, dat is voor een Jap een reus.

Wij mochten op een keer in de tuin even rondlopen. We liepen op blote voeten.

De mooie Jap stond kaarsrecht zijn snorretje op te strijken en wenkte me bij zich te komen.

Hij droeg prachtige lichtbruine rijlaarzen met flinke hakken.

Ik moest naast hem gaan staan; hij wou meten, wie de grootste was. Ik won het!

„Je bent net zo oud als mijn moeder," zei hij. Blijkbaar was dit als een belediging bedoeld.

„Mijn zoon is groter dan jij," zei ik.

Hij keerde zich woedend om; mijn antwoord had hem wèl beledigd.

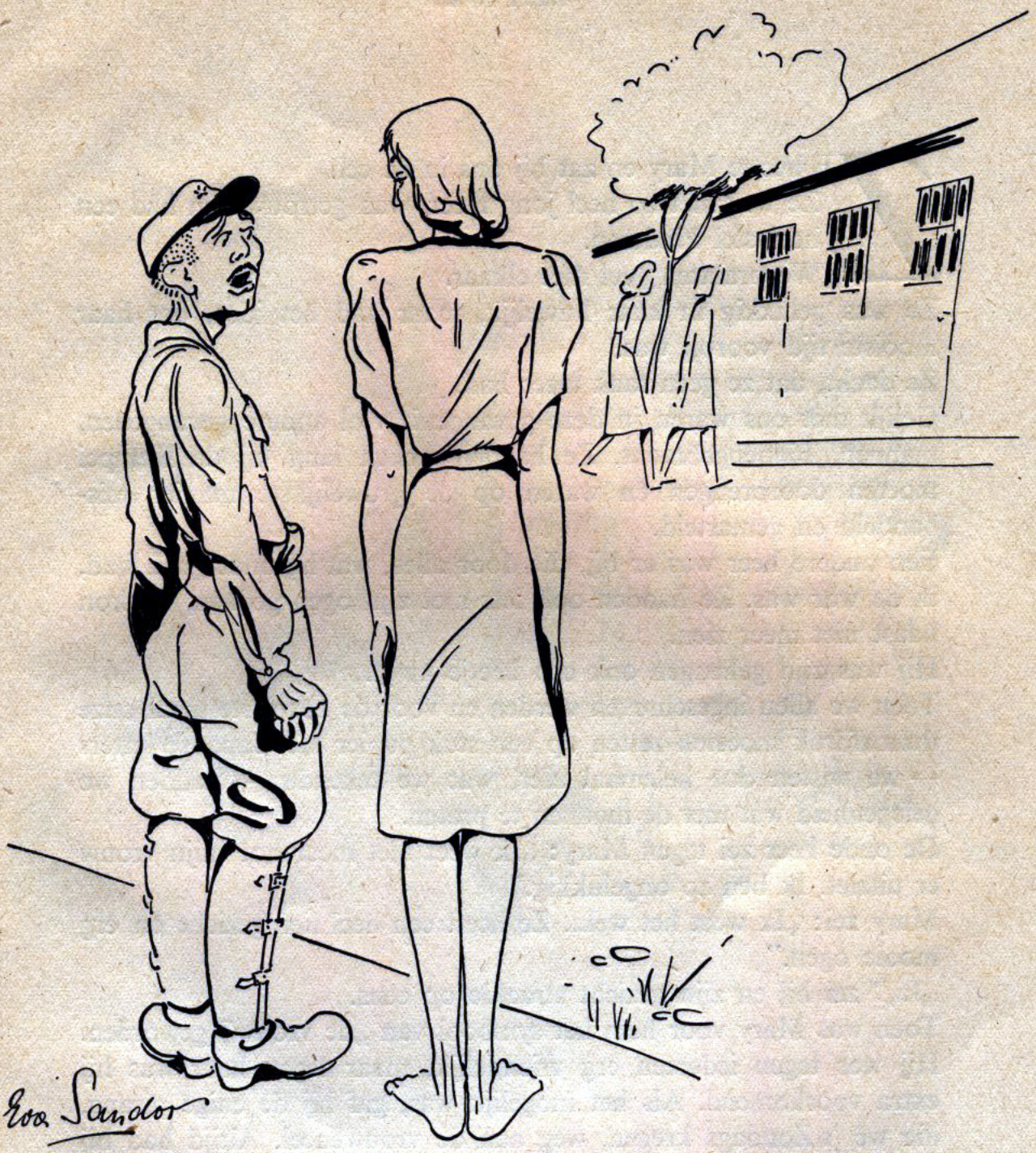
Eva Sandor

MARY

ZE heette Mary en zat bij ons in de cel.
Ze was niet zo heel jong meer, was getrouwd en had een heel stel kinderen.
We praatten veel met elkaar.
Ze was gelukkig in haar huwelijk, maar had het idee, dat haar mooiste tijd voorbij was.
Ze dacht, dat ze geen taak meer had.
Gelijk met ons waren in deze gevangenis veel andere gevangenen, mannen, binnengebracht. Ze hadden weken lang bij de Kempei moeten doorbrengen en waren op de gruwelijkste manier mishandeld en gemarteld.
Een oudere heer was er bij, die door alles, wat hij ondergaan had, in de war was. Ze hadden ook iets met zijn ogen gedaan, hij kon haast niet meer zien.
Hij was zijn geheugen ook een beetje kwijt.
Toen we allen ingeschreven werden en voor de zoveelste maal onze duimafdruk moesten zetten op een stuk papier met Japanse letters — we wisten dus helemaal niet, wat we tekenden — hadden we gelegenheid wat met de mannen te praten.
De oude heer zei tegen Mary: „Ik weet niet meer hoe mijn vrouw er uitziet. Ik ben zo ongelukkig."
Mary zei: „Ik weet het wel... Ze heeft een heel lief gezicht en erg mooie ogen."
„Ja," zei hij en zijn gezicht straalde op eens.
Toen was Mary voor hem het symbool van „de vrouw" geworden.
Hij was tegen iedereen erg vriendelijk, maar tegen haar was hij extra voorkomend. Als het mogelijk was, gaf hij de enige pisang, die we 's Zondags kregen, weg aan de vrouwencel. Altijd had hij een bemoedigend woord.

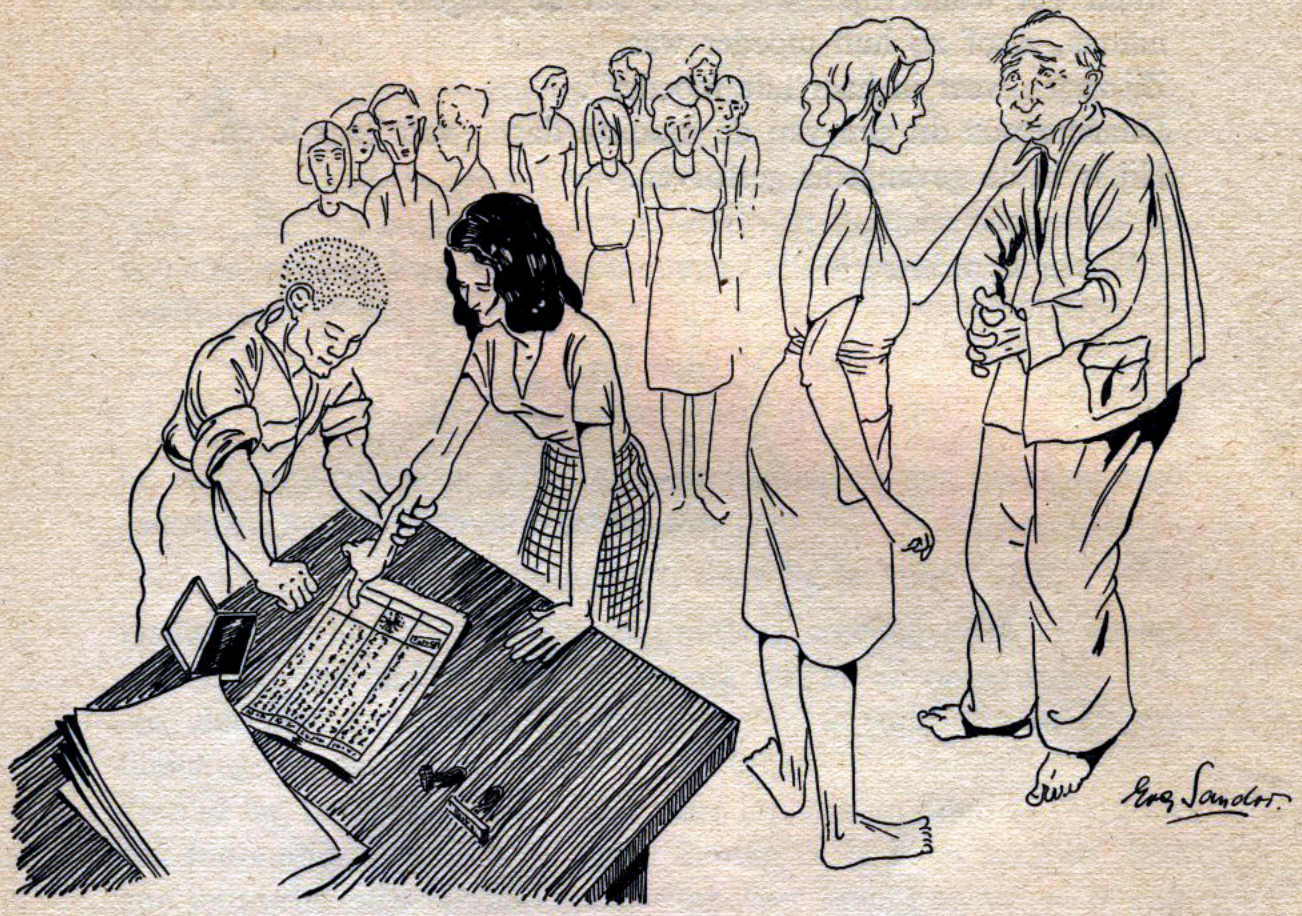

Toen wij vrouwen ons vonnis gehoord hadden en weggevoerd zouden worden naar de strafgevangenis in Mr Cornelis, lieten de Jappen toe, dat de mannen afscheid van ons kwamen nemen.
En toen heeft Mary van die oude heer afscheid genomen alsof ze zijn liefste was, om hem te helpen en troost te geven.
Hij was er zo gelukkig door.
Maar het wonderlijke was ook, dat de jongens afscheid van haar namen, alsof zij hun moeder was.
Zij zagen weer in haar „de moeder".
Daarom was dit een van de mooiste dagen van haar leven.
Hij is in de gevangenis gestorven.

DE VLAG MOET BLIJVEN STAAN

„Fallada, daar hang je nou!"
„Koningsdochter, daar ga je nou!"

'S AVONDS had Hanny aan de kinderen dat mooie sprookje van Grimm voorgelezen en toen ze de volgende ochtend op een rek vastgebonden zat en door twee Jappen om de beurt geslagen werd met stokken, touwen, bamboe's en zwepen, kwamen haar die regels alleen maar in de gedachte. Verder kon ze niet denken:

„Fallada, daar hang je nou!
„Koningsdochter, daar zit je nou!"

En toen ze haar op de grond gegooid hadden en met dikke touwen gebonden aan handen en voeten, was het:

„Koningsdochter, daar lig je nou!"

Nadat de beulen zich vervolgens urenlang speciaal op haar voeten geconcentreerd hadden, met het gevolg dat ze zó opgezwollen waren, dat het bijna niet mogelijk was er op te staan, moest Hanny tussen de Jappen in naar de cel terug lopen.
Ze had het idee: als ik zeg, dat ik niet lopen kan, laten ze me door een Indonesiër naar m'n cel terug sleuren of ik moet kruipen. Dat kàn natuurlijk niet. Gelukkig vond ze weer kracht en troost in een symbool, dat ze zichzelf voorhield.
Ze had een blauwe jurk aan, witte sokjes en rode schoenen. Dus de vlag. Nu: de vlag moet blijven staan. Wat er ook gebeure: de vlag móet blijven staan!
Dit steeds maar voor zichzelf herhalend, is het haar gelukt iedere keer wéér te lopen van de martelkamer naar de cel en weer terug naar de martelkamer.

NA VIJF JAREN

Den Haag, 26 November 1947

LIEVE HANNIE,

Het was een allerplezierigste verrassing je brief te krijgen, die je schreef op de datum van ons vonnis door de Japanse krijgsraad.

Door allerlei beslommeringen heeft het lang geduurd voor ik je kon antwoorden en nu zie ik aan de datering van mijn brief, dat het vandaag juist vijf jaar geleden is, dat we de gevangenis uit mochten. Wat was het merkwaardig, dat we het binnengaan in de gevangenis voelden als een soort van bevrijding, omdat we onder de directe hoede van de Kempei-tai uitkwamen. Weet je nog, met handboeien twee aan twee aan elkaar vastgeklonken, met ons armzalig bundeltje kleren in een gevangenisauto naar de strafgevangenis van Mr Cornelis?

We wisten helemaal niet, wat we konden verwachten. Al die cellen, waar we langs moesten lopen achter een Mof aan, die ons de weg wees. Hij was eigenlijk wel goedig, want hij zei niets van onze enthousiaste begroeting met de Hollandse vrouwen, die in de eerste cellen zaten en ons bemoedigend toeriepen, dat het daar heus niet zo slecht was en dat het eten zoveel meer en beter was dan in het Franse Consulaat. Toen die eerste nacht heel alleen in een cel met duizenden torretjes en millioenen muskieten. Steenkoud had ik het. En die vriendelijke Chinese moordenares, die me haar sapoelidi aanbood om tenminste de kakkerlakken te verjagen!

En toen 's morgens vroeg die hartelijke groet: Goeden morgen Mevrouw, hebt U wat kunnen slapen? Onze cipieresse! De verademing, een Hollandse stem te horen! Ze heeft heel wat voor ons gedaan. Ze is dan ook later door de Jappen afgezet.

En herinner je je nog de dag van onze vrijheid? Weet je nog? We waren tot het moment, dat we de poort uitstapten er niet zeker

van, of ze ons niet weer om de een of andere reden zouden vasthouden!
Herinner je je nog, dat Nettie en Willy dat Indonesische Volkslied in het Japans, dat we met alle dieveggen, moordenaressen en lichtekooien met een Indonesisch bewaker als dirigent moesten zingen, de laatste dagen krampachtig uit hun hoofd probeerden te leren, vol angst, dat de Japanse directeur het ons als afscheid zou laten zingen en dat we dan weer teruggestuurd zouden worden om het alsnog te leren, als we het niet kenden!
En die Indische directeur, die ons, toen we ons vrijbriefje kregen, toefluisterde, dat we onderdaniger moesten staan tegenover de Jap en dat we onze ruggen toen extra strekten en onze neus in de wind staken! Onderdanig! Dat was wel het laatste waar we bereid toe waren. We kònden het eenvoudig niet zijn. Ook later niet. De Jappen hebben ons op alle manieren proberen te beledigen, te kwetsen en te vernederen, maar ons zelfbewustzijn is niet gebroken geweest.
Jouw beschrijving van de eigenlijk zielige, goudgetreste Nipse hoofdofficieren, die ons trachtten te imponeren, toen wij met z'n twaalven op een rij met handboeien aan voor dat tribunaal stonden en voor enige van ons het doodvonnis verwachtten — Goddank werd het maar zeven en tien jaar —, vind ik niet helemaal netjes, maar ze klopt met mijn herinnering.
Weet je nog die aardige Ambonees, die zich zo flink hield, toen zijn doodvonnis wèl werd uitgesproken bij de eerste keer en zo gelukkig was, dat het veranderd werd in levenslang?
De arme man is betrekkelijk gauw in Tjipinang gestorven, dysenterie en algehele uitputting na alle martelingen, die hij van de Kempei ondervonden had.
Die Jappen begrepen niets van ons. Maar zij zelf waren toch ook wel heel idioot. Weet je nog, toen we daar vóór hen stonden, dat ze ons toen in het Japans, waar we uiteraard niets van begrepen, dat vertaald werd in het Maleis, waar ik nog minder van begreep, probeerden te overtuigen van de macht van het Japanse Keizerrijk? Toch merkwaardig dat ze er behoefte aan hadden, ons, die toen

toch op het diepste en laagste punt stonden, daarvan te overtuigen. Door hun cigaretten- en waterproeven, stukgetrapte benen en uit het lid gewrongen enkels, bamboestokjes onder de nagels, enfin noem maar op, bedreiging met de doodstraf en erger, door niets kregen ze ons klein.
Vergeef me, dat ik al die narigheid weer ophaal. Maar het wonderlijke is en zo zal het jou ook wel gaan, dat de momenten, die naar gewone maatstaf het vreselijkst moesten zijn, eigenlijk hoogtepunten geweest zijn.
Onder zwaarste gebondenheid van het lichaam en de ergste pijn, wist je dat de geest sterker is dan het lichaam en dat gaf een gevoel van blijdschap en bevrijding.
En de grofste beledigingen en vernederingen waren voor ons een aanleiding tot een bijzondere humor!
De Jappen begrepen dit niet.
Je schrijft me, dat je het contact met onze andere vriendinnen uit die eerste Kempeitijd verloren hebt. Toevallig weet ik van de meesten iets af. Je hebt waarschijnlijk gehoord, dat Annie gestorven is in het moordkamp Ambarawa. Kitty heeft een ernstige schok gekregen na de zogenaamde bevrijding. Haar man was tòch ter dood gebracht, onthoofd. Je weet, ze hoopte steeds tegen beter weten in. En nu is haar jongste meisje gewond, ook in Ambarawa door het mitrailleurvuur van de pemoeda's en op weg naar Semarang onder Brits-Indisch geleide overleden; in Semarang maakte ze een gevecht mee tussen Jappen en Indonesiërs. Ze is nu in Holland met haar twee overgebleven kinderen. Om een voor mij niet geheel begrijpelijke reden verlangt ze terug naar Indië.
Willy ontmoette ik nog in Batavia. Ze is toch gescheiden van haar man. Je weet, ze had zulke goede voornemens. Ze heeft zich dadelijk al met een Britse majoor verloofd, die ze leerde kennen op zoek naar haar auto, die natuurlijk door de Jappen in beslag was genomen en door de Britten gevorderd, maar waar ze toevallig het nummer van had. Deze majoor reed er in rond! Ze heeft zich toen maar met hem verloofd. Kon natuurlijk nog niet dadelijk trouwen.

De Brit is weer overgeplaatst, kon de auto niet meenemen en heeft haar toen ook maar achter gelaten! Ze is nu getrouwd met een veelbelovende planter, die geduldig wacht op de bevrijding van zijn onderneming.
Helene kwam ik tegen in den Haag, spuitende van kwaadaardigheid over dure gestoffeerde kamers — 350 in de maand —, schoenenbonnen en Hollandse familieleden; we hebben elkaar getroost met herinneringen uit de Kempeitijd. Over een paar weken gaat ze terug naar Indië, waar haar man dient als B.B.-ambtenaar. Ze verheugt er zich op om weer zoals vroeger onder de bevolking te werken. Het is haar wel toevertrouwd.
Erg medelijden heb ik met Zus. Je weet, dat zij zo angstig was over haar dochter in Holland, omdat zij bang was, dat dit half-hysterische kind onder de indruk zou raken van de Nazi-propaganda. Haar vrees bleek niet ongegrond: het kind is geinterneerd en schijnt nog steeds te fantaseren over een Hollandse Nazi-staat. Het is zo bijzonder tragisch, omdat Zus zich zelf zo ongelooflijk flink tegenover de Jappen heeft gedragen.
Als ik aan Ciska denk, schiet ik steeds in de lach. Je weet, dat ze altijd zo sentimenteel deed over moederliefde en nu stond er in de eerste Roode Kruiskaart, die ze uit Holland kreeg, dat haar oudste zoon getrouwd was en al een zoon had. Ze is diep beledigd; in plaats van dat hij alsmaar smachtte naar zijn moeder, heeft hij troost bij een andere vrouw gezocht en nu is zij nog vóór haar vijftigste jaar grootmoeder!
Mary is helemaal uit het lood geslagen. Haar man heeft in Australië zo geleden onder de zorg over zijn gezin op Java, dat hij het meisje, dat hem in die tijd zo doeltreffend getroost heeft, nu ook maar getrouwd heeft. Het is zo zielig, want die twee jongens van haar stelden zich een hemel op aarde voor, als Pappie er weer was. De meisjes zijn al volwassen, die trekken hun schouders op over Pa.
We hebben ons de toekomst wel heel anders ingedacht, dan zij geworden is. Zouden wij ooit nog eens die absolute vrijheid en kracht meemaken, die wij kregen onder het grove geweld van de Jappen?

Toen was ons geloof toch een onbetwistbare werkelijkheid. Ook begrepen wij wat Vaderland en Vorstin betekenden.
Als ik denk aan onze eerlijke flinke jongens, die op het ogenblik in Indië de naam van Holland groot maken, heb ik goede moed, maar wanneer ik dan weer veel mensen ontmoet, die maar één verlangen hebben: weglopen uit Nederland uit angst voor het Russisch gevaar, dan twijfel ik weer.
Toch kan ik mij niet voorstellen, dat alles, wat wij meegemaakt hebben, voor niets is geweest.
Wij weten toch, dat de vlag niet alleen moet blijven staan, maar ook kan blijven staan. Wij weten het uit ervaring.
Vergeef mij dit ietwat dramatisch slotwoord: ik weet, dat je er precies zo over denkt.

DRUK: H. VEENMAN EN ZONEN WAGENINGEN